

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній рівень – бакалавр

на тему: **«РЕІНТЕГРАЦІЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ВИКЛИКИ ДЛЯ
УКРАЇНИ»**

Виконав:

Студент 4 року навчання

Спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Слюсаревський Арсеній Миколайович

Керівник

Зарембо Катерина Валеріївна

Кандидат політичних наук, старший викладач

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ	4
1.1 Поняття "реінтеграція територій".....	4
1.2 Тлумачення концепту реінтеграція територій.....	8
РОЗДІЛ ІІ. ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	21
2.1 Окуповані території адміністративно територіальна характеристика.....	21
2.2 Виклики реінтеграції.....	24
РОЗДІЛ ІІІ. ДОСВІД КРАЇН ЩОДО РЕІНТЕГРАЦІЇ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	33
3.1 Німеччина: реінтеграція Східної Німеччини.....	33
3.2 Перший досвід реінтеграція України: Харківщина та Херсонщина.....	37
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
АНОТАЦІЯ	51

ВСТУП

Актуальність дослідження процесу реінтеграції територій до складу кордонів суверенної держави після окупації цих територій, яка відбулась внаслідок воєнного конфлікту, складно переоцінити в умовах сучасної України. Осмислення проблем і викликів, а також підходів і напрямів діяльності, спрямованих на повернення, подолання і усунення негативних наслідків тимчасового відторгнення певних територій, що може бути більш актуальним для країни, яка наразі військовим шляхом повертає свої території з під окупації їх Російською Федерацією. І яка змушена виробляти політику і практичні підходи до подолання викликів та вирішення проблем, що виникають в процесі реінтеграції територій до складу кордонів суверенної держави.

Метою роботи є дослідження концепції територіальної реінтеграції, систематизація наявних визначень процесу реінтеграції в науковому дискурсі міжнародних відносин та формування власного. Проаналізувати територіально адміністративний та демографічний стан тимчасово окупованих територій і визначити потенційні джерела викликів реінтеграції.

З огляду на поставлену мету в роботі визначено такі **завдання**:

– Описати концепцію територіальної реінтеграції в сучасному науковому дискурсі міжнародних відносин, систематизувати існуючі визначення процесу реінтеграції та сформулювати власне.

– Проаналізувати поточний територіально адміністративний та демографічний стан тимчасово окупованих територій і визначити потенційні джерела викликів реінтеграції.

– Дослідити досвід реінтеграції деокупованих територій Німеччини після Другої світової війни та описати поточні кроки України з вирішення нагальних процесів реінтеграції деокупованих територій.

Дослідницькими питаннями роботи є

1. “Що являє собою процес реінтеграції деокупованих територій, з яких змістовних компонентів та етапів вона складається?”
2. “Яким є поточний адміністративно територіальний та демографічний стан окупованих українських територій, до яких викликів реінтеграції це може призвести?”
3. “Які кроки здійснювала Німеччина після Другої світової війни задля подолання викликів реінтеграції? Як Україна відповідає на поточні виклики реінтеграції та готується до майбутніх?”

Об’єктом дослідження є процеси реінтеграції територій та виклики, які можуть виникати на різних етапах цих процесів.

Предметом дослідження є реінтеграційні заходи на деокупованих українських територіях, поточні та потенційні виклики на шляху до реінтеграції.

За **методологію** дослідження ми обрали контент-аналіз та кейс-стаді. Контент-аналіз буде використано в першому розділі для систематизації наявних концепцій реінтеграції в межах реалістичної, ліберальної та постколоніальної теорій міжнародних відносин. Другий метод, а саме, кейс-стаді ми застосуємо у третьому розділі для аналізу вже існуючого досвіду країн з реінтеграції, за кейси ми обрали Німеччину після Другої світової війни та досвід України з реінтеграції Харківщини та Херсонщини.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Поняття "реінтеграція територій"

Дослідження питання реінтеграції територій у науковому дискурсі міжнародних відносин можна простежити з початку 20-го століття, коли чисельні дослідники питань реінтеграції територій (Гелфорд Джон Маккіндер, Вудро Вільсон, Едвард Гюлетт Карр, Арнольд Джозеф Тойнбі, та ін.) почали пропонувати вирішення до проблем, пов'язаних з наслідками війн і територіальних конфліктів. Наслідки Першої світової війни та подальший переділ кордонів у Європі вимагали теоретичного осмислення науковою спільнотою складних викликів реінтеграції у постконфліктний період. Коли світ вступив у Другу світову війну і став свідком масових переміщень та окупації, нагальна потреба виявити успішний досвід вирішення проблем реінтеграції територій, що мав місце в різних країнах, зростає ще більше.

Саме в епоху після Другої світової війни та подальшого періоду деколонізації, концепція реінтеграції територій набула актуальності. Науковці західних країн намагалися осмислити процеси та результати практичних заходів з реінтеграції територій, що були відокремлені від територій держав внаслідок колонізації чи окупації. У цей період з'явилася значна кількість наукових праць, в яких досліджувалися виклики, механізми та потенційні результати і наслідки діяльності з реінтеграції територій в існуючі або новоутворені політичні кордони країн.

Впродовж багатьох років науковці пропонували різні визначення поняття реінтеграції територій, що відображали їхні погляди та дослідницькі інтереси на цю проблему. Зроблені ними висновки та запропоновані визначення створили

багатогранний погляд на концептуалізацію поняття, що відображає його багатовимірну природу. Далі ми спробуємо проаналізувати наявні, запропоновані науковцями і дослідниками, визначення реінтеграції територій, кожне з яких підкреслює різні аспекти вирішення вказаної проблеми.

За визначенням Роберта Джексона, яке він надав у своїй роботі "Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World", реінтеграція територій являє собою процес інкорпорації або реінтеграції територій, які пережили відокремлення, спробу відокремлення або зовнішню інтервенцію, назад до складу визнаної суверенної держави. Більше того, у своєму дослідженні Джексон заглиблюється у правові виклики реінтеграції, підкреслюючи важливість відновлення територіальної цілісності та суверенітету в контексті визнаної держави [1].

Іншу дефініцію реінтеграції територій знаходимо у праці Стівена Стедмана, "Spoiler Problems in Peace Processes", опублікованій у 1997 році, у якій він розглядає виклики, з якими країни стикаються вже під час мирних процесів, включаючи реінтеграцію спірних територій. Він визначає реінтеграцію територій як зусилля, спрямовані на повернення цих територій разом з їхнім населенням під контроль центральної влади, особливо в постконфліктних ситуаціях [2].

Поняття реінтеграції дав і професор Олівер П. Річмонд у своїй роботі: "Peace in International Relations". Річмонд пропонує дивитися на реінтеграцію територій як на складний і багаторівневий процес, який він визначає як поєднання політичних, соціальних, економічних і культурних зусиль, спрямованих на створення легітимних структур управління, вирішення конфліктів при контролі за територією, який сприяє інклюзивній участі у відновленні постконфліктних суспільств [3].

Професор Урядової Гарвардської школи в галузі прав людини і міжнародних відносин Джон Раггі також представив свою концепцію реінтеграції у праці

"Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations", у якій дослідив концепцію територіальності та її значення для розуміння реінтеграції територій. Він стверджує, що реінтеграція території включає не лише фізичний аспект територіального контролю, але й соціальні та символічні виміри, пов'язані з поняттями ідентичності та суверенітету [4].

Після огляду кількох понять реінтеграції територій, які були дані вченими, пропонуємо проаналізувати визначення цьому процесу, що були сформульовані Організацією Об'єднаних Націй та Міжнародним Комітетом Червоного Хреста. Це є важливим тому, що саме ці міжнародні організації, здебільшого відіграють вирішальну роль у формуванні та впровадженні стандартів Міжнародного гуманітарного права щодо вирішення збройних конфліктів та подальших кроків по усуненню їх наслідків, в тому числі і щодо реінтеграції деокупованих територій.

Так, Організація Об'єднаних Націй через свою Раду Безпеки та через спеціалізовані установи часто бере участь у миротворчих місіях і сприяє переговорам щодо територіальної реінтеграції. Вона розробляє резолюції, рамки та керівні принципи, що спрямовують миротворчий процес, наприклад, Резолюцію Ради Безпеки 242, яка наголошує на принципі територіальної цілісності. Міжнародний Комітет Червоного Хреста, як ключова міжнародна організація, що займається гуманітарними питаннями, робить свій внесок у цей процес реінтеграції територій, надаючи експертизу з міжнародного гуманітарного права та виступаючи на захист цивільного населення і повагу до територіальної цілісності під час збройних конфліктів. У збірці: "Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми", виданій у 1996 році Міжнародним Комітетом Червоного Хреста за участі відомих міжнародних експертів, викладені правові зобов'язання та принципи, пов'язані з територіальною реінтеграцією. Впевнившись у тому, що розуміння цих організацій процесу реінтеграції територій є важливим для нас, переходимо безпосередньо до дефініцій, прийнятих міжнародними організаціями публічного права.

Реінтеграція територій, за визначенням Організації Об'єднаних Націй, означає комплексний процес відновлення та реінтеграції територій, що постраждали від конфліктів, спроб відокремлення або зовнішнього втручання, до складу визнаної суверенної держави. Цей процес передбачає створення легітимних структур управління, вирішення територіальних суперечок і сприяння всебічній участі у постконфліктній відбудові з метою досягнення тривалого миру і стабільності.

В свою чергу, Міжнародний Комітет Червоного Хреста визначає реінтеграцію територій як багатогранний процес, спрямований на відновлення територіальної цілісності, сприяння верховенству права та забезпечення захисту осіб, які постраждали від збройних конфліктів або територіальних суперечок. Він охоплює зусилля, спрямовані на подолання гуманітарних наслідків таких ситуацій, сприяння поверненню та реінтеграції переміщених осіб, а також створення умов для сталого миру та розвитку на постраждалих територіях.

На основі визначень, наданих науковцями і міжнародними організаціями, а також на підставі аналізу концепції реінтеграції територій, пропонуємо наступне комплексне визначення:

Реінтеграція територій - це складний і динамічний процес, спрямований на відновлення та інкорпорацію територій, що постраждали від конфліктів, спроб відокремлення або зовнішнього втручання, до складу визнаної суверенної держави, який охоплює низку суттєвих компонентів, етапів та вирішення групи викликів.

По суті, реінтеграція територій передбачає відновлення територіальної цілісності, включно з вирішенням територіальних суперечок і створенням легітимних структур управління на цих територіях. Реінтеграція територій спрямована на подолання гуманітарних наслідків конфліктів, забезпечення захисту і добробуту людей, що постраждали від переміщення і насильства.

Процес реінтеграції території має відбуватися в кілька етапів. Він починається із зусиль з врегулювання конфлікту та переговорів щодо мирних угод, які закладають основу для відновлення територіального суверенітету. Після цього створюються перехідні механізми управління, спрямовані на зміцнення стабільності, відбудову інституцій та сприяння інклюзивній участі.

Виклики в процесі реінтеграції територій можуть виникати з різних причин. Це можуть бути політичні складнощі, соціальний поділ, економічна нерівність і необхідність примирення між різними громадами. Вирішення цих проблем вимагає постійних зусиль у таких сферах, як реформа сектору безпеки, механізми правосуддя та примирення, а також програми соціально-економічного розвитку.

Отже, реінтеграція територій - це багатогранна діяльність, яка охоплює відновлення територіальної цілісності; створення легітимних структур управління на територіях, що реінтегруються; і включає заходи зі сприяння тривалому миру та розвитку цих територій. Реінтеграція включає низку етапів та вимагає вирішення численних проблем для досягнення успішної реінтеграції постраждалих територій.

1.2. Тлумачення концепту реінтеграція територій у парадигмах теоретичних напрямків міжнародних відносин

Поняття та концепція реінтеграції має значну актуальність у сфері міжнародних відносин, особливо при постконфліктних ситуаціях де мали місце територіальні суперечки. Як складний і багатовимірний процес, розуміння реінтеграції територій варіюється залежно від різних теоретичних поглядів у межах різних наукових дисциплінах.

Пропонуємо проаналізувати інтерпретації концепції реінтеграції територій, які запропоновані представниками основних теоретичних напрямів у теорії міжнародних відносин, а саме в реалізмі, лібералізмі та постколоніалізмі. Розглядаючи та порівнюючи ці точки зору, ми прагнемо отримати уявлення про

різноманітні лінзи, крізь які розглядається та досліджується процес реінтеграції територій.

За допомогою аналізу наукових праць, що представляють кожний теоретичний напрям, ми дослідимо основні припущення, аргументи та методології, які використовуються для концептуалізації реінтеграції територій. Звертаючись до праць таких видатних дослідників, як Кеннет Волтц, Джон Міршаймер, Крістофер Лейн, Джозеф Най, Стівен Краснер, Роберт Кеохейн, Антоніо Грамші, та Едвард Саїд, ми отримаємо всебічне розуміння різних точок зору, що формують інтерпретацію процесу реінтеграції територій в науці міжнародних відносин.

Крім того, у цій главі спробуємо висвітлити сильні та слабкі сторони кожного теоретичного напрямку в розумінні складнощів і нюансів реінтеграції територій. Критично аналізуючи ці парадигми, ми прагнемо сприяти глибшому розумінню міждисциплінарного характеру реінтеграції територій та її наслідків для теорії і практики міжнародних відносин.

Реалізм - це один з основних теоретичних напрямів у міжнародних відносинах. Вчені-реалісти розглядають міжнародну систему як анархічну боротьбу держав за владу, кожна з яких переслідує власні інтереси.

Основними положеннями реалізму є:

Державоцентризм: Реалізм розглядає державу як центрального актора міжнародних відносин. Держави розглядаються як раціональні та корисливі суб'єкти, що ставлять на перше місце власну безпеку і виживання. Дії та поведінка держав визначаються їхнім прагненням до влади та захистом національних інтересів.

Анархія: Вчені-реалісти стверджують, що міжнародна система характеризується анархією, тобто не існує вищого органу влади або світового уряду, який міг би

забезпечити порядок і запобігти конфліктам між державами. За відсутності глобальної влади держави повинні покладатися на власні можливості та стратегії для забезпечення своєї безпеки.

Баланс сил: Реалісти наголошують на важливості балансу сил між державами. Вони стверджують, що держави прагнуть підтримувати сприятливий розподіл сил для стримування потенційних загроз і захисту своїх інтересів. Баланс сил може бути досягнутий за допомогою альянсів, військового потенціалу та дипломатичних стратегій.

Дилема самопомоги і безпеки: реалізм підкреслює концепцію самопомоги, коли держави самостійно прагнуть максимізувати власну безпеку. Однак це прагнення до безпеки може створити дилему безпеки, коли зусилля однієї держави щодо посилення своєї безпеки можуть бути сприйняті іншими як загроза, що призведе до розкручування спіралі гонки озброєнь і напруженості.

Важливість національних інтересів: Реалісти наголошують на первинності національного інтересу у формуванні поведінки держави. Національний інтерес часто визначається в термінах виживання, безпеки і прагнення до влади. Реалісти стверджують, що держави ставлять власні інтереси понад усе, навіть якщо це означає проведення політики, яка може завдати шкоди іншим державам.

У цьому контексті реінтеграція територій аналізується з точки зору силової політики, державного суверенітету та міркувань безпеки. За теоретичну базу ми пропонуємо обрати тут праці провідних вчених-реалістів, а саме, Кеннета Волтца, Джона Міршаймера і Крістофера Лейна.

Кеннет Волтц у своїй фундаментальній праці "Theory of International Politics" підкреслює важливість анархічної природи міжнародної системи та роль держав як основних акторів. У цьому контексті реінтеграція територій розглядається як засіб для держав посилити свою владу і безпеку в системі самопомоги. Волтц стверджує, що оскільки держави прагнуть максимізувати свою владу, вони можуть

намагатися реінтегрувати території, які були відокремлені шляхом сепарації або зовнішньої інтервенції. Процес реінтеграції часто зумовлений бажанням держави зміцнити свою владу і встановити контроль над цінними ресурсами або стратегічними територіями. Водночас, Волтц визнає, що прагнення до реінтеграції може призвести до конфліктів і боротьби за владу між державами [5].

Наступною важливою для нас працею є книга Джона Міршаймера "The Tragedy of Great Power Politics". У своїй роботі він теж пропонує реалістичний погляд на реінтеграцію територій. Він стверджує, що держави прагнуть максимізувати свою відносну владу, що призводить до конкуренції та конфліктів за територіальний контроль. Реінтеграція, на думку Міршаймера, зумовлена прагненням встановити домінування та забезпечити стратегічні переваги. Міршаймер підкреслює, що процес реінтеграції часто включає в себе спроби держав відновити контроль над територіями, які пережили відокремлення або спробу відокремлення. Однак він також визнає, що прагнення до реінтеграції може породжувати напруженість і суперництво між державами, що потенційно може призвести до насильницьких конфліктів [6].

Останньою обраною нами працею є робота Крістофера Лейна "The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present", яка дає уявлення про реалістичне мислення щодо реінтеграції територій. Лейн стверджує, що прагнення до територіальної експансії та реінтеграції зумовлене прагненням держави до безпеки та бажанням запобігти потенційним загрозам. Реінтеграція, на думку Лейна, передбачає процес інкорпорації або реінтеграції територій, які пережили відокремлення, спробу відокремлення або зовнішнє втручання, назад до складу визнаної суверенної держави. Він зазначає, що проблеми реінтеграції можуть виникати через опір сепаратистських рухів або конкуруючих держав, які прагнуть зберегти вплив на спірних територіях [7].

Як можемо бачити, інтерпретації реінтеграції територій, запропоновані вченими-реалістами, зокрема Кеннетом Волтцем, Джоном Міршаймером та

Крістофером Лейном, дуже схожі і мають багато спільних рис. Вони розглядають реінтеграцію територій як засіб для держав посилити свою владу, безпеку і контроль над цінними ресурсами або стратегічними місцями в анархічній міжнародній системі. Прагнення до реінтеграції зумовлене бажанням максимізувати відносну владу і встановити домінування, що часто передбачає інкорпорацію або реінтеграцію територій, які пережили відокремлення, спроби відокремлення або зовнішнє втручання.

Як не дивно, наведені дефініції узгоджуються із загальними положеннями реалістичної теорії міжнародних відносин, які підкреслюють первинність держав як своєкорисливих акторів у світі, де панує сила. Прагнення до влади і безпеки є основним завданням держав, що призводить до конкуренції, конфліктів і прагнення до територіального контролю. Реінтеграція територій слугує для держав механізмом зміцнення їхніх позицій та консолідації влади в анархічній міжнародній системі. В свою чергу, реалістичне розуміння реінтеграції територій з ширшими реалістичними припущеннями про самодопомогу, анархічну природу міжнародної системи та переслідування національних інтересів. Реалістичні вчені наголошують на складнощах і викликах, які виникають під час процесу реінтеграції, таких як опір сепаратистських рухів або суперницьких держав, що прагнуть зберегти вплив на спірних територіях.

Другим основним теоретичним напрямом у теорії міжнародних відносин є **лібералізм**. Ця течія підкреслює важливість індивідів, інституцій та норм у формуванні світової політики.

Ключові концепти:

Індивідуальна свобода дій: Лібералізм підкреслює роль індивідів як ключових акторів у міжнародних відносинах. Він визнає, що рішення, уподобання та дії окремих осіб, включаючи лідерів, дипломатів та громадян, мають значний вплив на формування глобальних результатів.

Інституції та співпраця: Ліберали стверджують, що міжнародні інституції, такі як міжнародні організації, режими та договори, відіграють вирішальну роль у просуванні співпраці і врегулюванні конфліктів між державами. Ці інституції забезпечують основу для переговорів між державами та вирішення суперечок дипломатичним шляхом.

Взаємозалежність та економічні фактори: Ліберальна теорія підкреслює важливість економічної взаємозалежності та торговельних відносин у формуванні міжнародних відносин. Економічна співпраця і глобалізація розглядаються як фактори, що можуть призвести до більшого миру і стабільності між державами.

Норми і цінності: Ліберали підкреслюють вплив норм, цінностей та ідей на формування міжнародної поведінки. Вони стверджують, що спільні переконання і принципи, такі як права людини, демократія і верховенство права, можуть впливати на дії держав і сприяти співпраці.

Теорія миру і демократії: Лібералізм стверджує, що демократичні держави, як правило, більш миролюбні одна з одною завдяки спільним нормам, інститутам і процесам. Цю ідею часто називають теорією демократичного миру, припускаючи, що демократичні держави менш схильні воювати одна з одною.

Концепт реінтеграції через призму теорії лібералізму може бути описаний найбільш повноцінно та влучно за допомогою аналізу фундаментальних праць цієї течії. Ми пропонуємо розглянути це поняття через роботи Джозефа Найя, Стівена Краснера та Роберта Кеохейна.

Почнемо з Джозефа Найя, який у своїй праці "Soft Power: The Means to Success in World Politics." стверджує, що реінтеграція територій може бути досягнута за допомогою "м'якої сили", яка передбачає залучення і переконання інших держав і недержавних акторів, а не через примус або силу. Він підкреслює важливість розбудови мереж співпраці, сприяння економічній взаємозалежності та просування демократичних цінностей як засобів сприяння мирній реінтеграції. Най

визнає, що реінтеграція є складним процесом, який вимагає створення сприятливих умов для примирення і співпраці між конфліктуючими сторонами. Наголошуючи на силі тяжіння та впливу, концепція Ная узгоджується з ліберальними теоріями, які зосереджуються на дипломатії, переговорах та розробці спільних норм і цінностей для досягнення територіальної реінтеграції [8].

Наступним важливим для нас автором є Стівен Краснер зі своєю концепцією суверенітету. У своїй праці "Sovereignty: Organized Hypocrisy." він стверджує, що дотримання державами суверенітету часто є вибірковим і умовним, а в контексті реінтеграції це може передбачати створення перехідних механізмів управління та міжнародного нагляду для сприяння процесу реінтеграції. Краснер визнає, що реінтеграція передбачає подолання складнощів, пов'язаних із суперечливими претензіями на територіальний контроль, і управління переходом від фрагментованої влади до консолідованої і легітимної структури управління [9]. Висвітлюючи роль міжнародних норм та інституцій у вирішенні проблем територіальної реінтеграції, концепція Краснера є співставною з акцентом ліберальних теорій на механізмах співпраці та верховенстві права.

Останньою працею ліберального теоретика яку ми розглянемо є книга Роберта Кеохейна "After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy". Роберт Кеохейн підкреслює роль співпраці та інституцій у сприянні реінтеграції територій. Він стверджує, що міжнародні інституції та режими можуть слугувати платформами для переговорів, вирішення спорів та встановлення норм і правил, що регулюють процес реінтеграції. Кеохейн визнає, що успішна реінтеграція вимагає управління асиметрією влади, розбудови довіри та заохочення до співпраці між державами. Підкреслюючи важливість створення та підтримки інституцій, які сприяють співпраці і координують зусилля, що спрямовані на реінтеграцію. Концепція Кеохейна співпадає з ліберальними теоріями, які зосереджуються на потенціалі колективних дій та міжнародного співробітництва для вирішення складних проблем [10].

Таким чином, концепції реінтеграції територій, запропоновані вченими-лібералами Джозефом Наєм, Стівеном Краснером і Робертом Кеохейном, мають спільні риси, які відповідають загальним положенням ліберальної теорії міжнародних відносин. Ці спільні риси включають:

Наголос на "м'якій силі": Усі троє науковців визнають важливість "м'якої сили" у сприянні реінтеграції територій. М'яка сила передбачає залучення та переконання інших акторів через співпрацю, спільні цінності та дипломатію, а не покладання виключно на примус чи силу. Це відповідає впевненості ліберальної теорії в силі переконання, переговорів і побудови мереж співпраці для досягнення мирних результатів.

Роль міжнародних інституцій: Най, Краснер і Кеохейн визнають важливість міжнародних інститутів і режимів в управлінні територіальною реінтеграцією. Вони підкреслюють роль цих інституцій у забезпеченні платформ для переговорів, вирішенні спорів та встановленні норм і правил, що регулюють процес реінтеграції. Це відображає акцент ліберальної теорії на потенціалі колективних дій і верховенстві права у вирішенні складних міжнародних проблем.

Співпраця та розбудова довіри: Дослідники підкреслюють важливість співпраці, розбудови довіри та сприяння кооперативній поведінці між державами в процесі реінтеграції. Вони визнають, що успішна реінтеграція вимагає управління асиметрією влади, розбудови довіри між конфліктуючими сторонами та створення сприятливих умов для співпраці і примирення. Такий акцент на механізмах співпраці відповідає вірі ліберальної теорії у потенціал взаємного виграшу через співпрацю та розвиток спільних норм і цінностей.

Управління асиметрією влади: Кеохейн і Краснер навмисно розглядають проблеми, пов'язані з асиметрією влади в процесі реінтеграції. Вони визнають, що ефективна реінтеграція вимагає управління диференціацією влади і забезпечення врахування інтересів і проблем слабших або маргіналізованих сторін. Це

відображає акцент ліберальної теорії на подоланні дисбалансу сил за допомогою спільних заходів та інклюзивних процесів прийняття рішень.

Останньою обраною нами течією теорії міжнародних відносин для аналізу концепту територіальною реінтеграції є **постколоніалізм**.

Постколоніальна теорія міжнародних відносин - це критичний підхід, який досліджує відносини та динаміку між колоніальними державами та колонізованими країнами. Вона виникла наприкінці 20-го століття як відповідь на історичну спадщину колоніалізму та імперіалізму. Постколоніальні теоретики підкреслюють вплив колоніалізму на політичні, економічні, культурні та соціальні виміри міжнародних відносин.

Ключові поняття напрямку:

Влада та опір: Постколоніальна теорія наголошує на дисбалансі влади, притаманному колоніальним відносинам. Вона досліджує, як колоніальні держави здійснювали контроль над колонізованими країнами за допомогою таких механізмів, як економічна експлуатація, культурне домінування та військова сила. Постколоніальні теоретики також досліджують способи, якими колонізовані народи чинили опір і кидали виклик колоніальному пануванню.

Європоцентризм і домінування Заходу: Постколоніальна теорія критикує європоцентричну упередженість і західноцентричні перспективи в міжнародних відносинах. Вона ставить під сумнів припущення, що західні ідеї, теорії та інституції є універсальними і застосовними до всіх суспільств. Постколоніальні дослідники прагнуть відсторонити західні знання і висвітлити різноманітні перспективи та досвід незахідних суспільств.

Ідентичність та репрезентація: Постколоніальні теоретики аналізують, як колоніалізм формував ідентичності як колонізаторів, так і колонізованих. Вони досліджують, як колоніальні дискурси та репрезентації конструювали расові,

культурні і національні ідентичності, часто увічнюючи стереотипи та ієрархії. Постколоніальні перспективи мають на меті поставити під сумнів і деконструювати ці домінуючі наративи.

Деколонізація та глобальна політика: Постколоніальна теорія вивчає процеси та наслідки деколонізації, в ситуації, де колишні колонії здобули незалежність від своїх колонізаторів. Вона досліджує складнощі і виклики, з якими стикаються постколоніальні держави у створенні своїх політичних систем, утвердженні суверенітету та налагодженні відносин з колишніми колонізаторами і світовим співтовариством.

Інтерсекціональність та глобальні нерівності: Постколоніальна теорія наголошує на інтерсекціональності владних відносин, зокрема на тому, як колоніалізм перетинається з іншими формами гноблення, такими як гендер, раса, клас і сексуальність. Вона висвітлює стійкі глобальні нерівності та ієрархії, що впливають з історичного колоніалізму та його поточних наслідків.

За основу аналізу ми обрали праці Вільяма Едуарда Беркхардта Дюбойса, Едварда Саїда та Антоніо Грамші.

Вільям Едуард Беркхардт Дюбойс у своїй фундаментальній праці "The Souls of Black Folk" заглиблюється в життєвий досвід афроамериканців у Сполучених Штатах, досліджуючи теми ідентичності, гноблення та емансипації. Хоча Дюбойс прямо не обговорює реінтеграцію територій, його дослідження концепції подвійної свідомості дає цінне розуміння викликів, з якими стикаються маргіналізовані спільноти під час процесу реінтеграції [11]. Висвітлюючи психологічні та соціально-політичні складнощі, що виникають, коли окремі особи або групи намагаються відновити своє почуття приналежності та дієздатності, Дюбойс доповнює наше розуміння багатогранної природи реінтеграції територій.

В свою чергу, книга Едварда Саїда "Orientalism" пропонує всебічну критику західних уявлень про Схід, викриваючи динаміку влади, закладену в колоніальних

і постколоніальних контекстах. У своєму аналізі Саїд розкриває механізми, за допомогою яких домінуючі культури конструюють та увічнюють стереотипи, спотворюють наративи та здійснюють контроль над територіями, які вони колонізували. Хоча Саїд не зосереджується безпосередньо на реінтеграції територій, його дослідження виробництва знань, конструювання ідентичності та ієрархій влади так само спонукають нас до критичного осмислення складнощів і викликів, що виникають під час процесу реінтеграції [12].

Антоніо Грамші представляє всебічне дослідження влади, гегемонії та культурного опору у своїй праці "Selections from the Prison Notebooks". Як й інші його колеги, Грамші в першу чергу обертається навколо концепції гегемонії, його ідеї мають відношення до розуміння реінтеграції територій. Грамші наголошує на вирішальній ролі інтелектуалів, громадянського суспільства та культурного виробництва у протистоянні домінуючим владним структурам і сприянні соціальним перетворенням [13]. Його ідеї про контргегемоністичну боротьбу, органічну інтелігенцію та трансформаційний потенціал культурних змін є критичною лінзою, через яку ми можемо побачити складнощі та потенційні шляхи для прогресу в процесах реінтеграції територій.

Концепції, запропоновані цими постколоніальними дослідниками, пропонують свіжі перспективи, що спонукають нас критично розглядати владні відносини, колоніальну спадщину та динаміку ідентичності при підході до реінтеграції територій. Їхні праці пропонують альтернативні рамки, які кидають виклик традиційним реалістичним і ліберальним інтерпретаціям, закликаючи до глибшого розгляду історичних, соціальних і культурних аспектів. Включаючи ці ідеї в наш аналіз, ми отримуємо більш глибоке розуміння нюансів і складнощів та потенційних шляхів до справедливої та інклюзивної реінтеграції територій.

Таким чином, ми розглянули розуміння та концепції реінтеграції територій з точки зору трьох основних теоретичних напрямів у міжнародних відносинах: реалізму, лібералізму та постколоніалізму. Кожен теоретичний підхід пропонує

унікальне розуміння складнощів і викликів, пов'язаних з реінтеграцією територій, проливаючи світло на різні аспекти цього процесу.

Реалізм підкреслює роль влади, власних інтересів та державоцентричної динаміки у формуванні зусиль з реінтеграції територій. Вчені течії реалізму, такі як Кеннет Волтц, Джон Міршаймер і Крістофер Лейн, у своїх інтерпретаціях зосереджуються на питаннях суверенітету, безпеки і балансу сил. Вони підкреслюють важливість збереження державного контролю, захисту національних інтересів та врахування геополітичного контексту при реінтеграції територій. Реалістичні теорії дають розуміння стратегічних міркувань і динаміки влади, які впливають на реінтеграцію територій.

Лібералізм, з іншого боку, підкреслює важливість міжнародних інститутів, співпраці та норм в управлінні реінтеграцією територій. Джозеф Най, Стівен Краснер і Роберт Кеохейн, підкреслюють роль багатосторонності, демократичного врядування та економічної взаємозалежності у сприянні успішним процесам реінтеграції. Ліберальні теорії підкреслюють важливість усунення першопричин конфліктів, просування прав людини та участі у спільних зусиллях, спрямованих на зміцнення стабільності та розвитку на реінтегрованих територіях.

Постколоніальні дослідники, серед яких Вільям Едуард Беркхардт Дюбойс, Едвард Саїд та Антоніо Грамші, кидають виклик домінуючим наративам і динаміці влади в процесі територіальної реінтеграції. Вони досліджують спадщину колоніалізму, конструювання ідентичності та складнощі владних відносин. Постколоніальні перспективи привертають увагу до нерівної динаміки влади, культурної гегемонії та необхідності деколонізації наративів і структур під час процесу реінтеграції. Вони підкреслюють важливість визнання різноманітних ідентичностей, демонтажу репресивних систем і сприяння інклюзивній участі у формуванні майбутнього реінтегрованих територій.

Хоча ці теоретичні підходи пропонують різні підходи до аналізу реінтеграції територій, між ними є і спільні риси. Усі три теорії визнають складність цього процесу та пов'язані з ним виклики. Вони підкреслюють важливість врахування історичного контексту, динаміки влади та соціокультурних чинників при розробці та реалізації стратегій реінтеграції. Крім того, всі вони підкреслюють необхідність інклюзивної участі, поваги до прав людини та сприяння стабільності і розвитку на реінтегрованих територіях.

Щоб більш повно розуміти процес реінтеграції територій, ми можемо спиратися на ідеї кожного з теоретичних напрямків. Реалістичні погляди дають нам розуміння динаміки влади, міркувань безпеки та стратегічних інтересів залучених держав. Ліберальні теорії пропонують розуміння важливості інституцій, співпраці та нормативних рамок у керуванні процесом реінтеграції. Постколоніальні - спонукають нас до критичного аналізу владних відносин, динаміки ідентичності та зусиль з деколонізації під час реінтеграції.

Поєднуючи ці знання, ми можемо виробити більш комплексне розуміння процесу реінтеграції територій, що враховує політичні, економічні, безпекові та культурні аспекти.

Отже, реінтеграція територій - це багатогранний і складний процес, який виходить за рамки простого фізичного приєднання територій до суверенної держави. Він охоплює політичні, правові, економічні, соціальні, інфраструктурні та культурні виміри. Спираючись на реалістичні, ліберальні та постколоніальні інтерпретації, наше визначення підкреслює необхідність вирішення регуляторних та правозахисних проблем, сприяння інклюзивному врядуванню, забезпечення соціальної справедливості та сприяння сталому розвитку. Саме тому, реінтеграція передбачає створення легітимних структур управління, вирішення конфліктів за територіальний контроль і сприяння інклюзивній участі у відновленні та розвитку постконфліктних суспільств.

РОЗДІЛ II. ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

2.1. Окуповані території, адміністративно територіальна характеристика

Для більш широкого і повного розуміння внутрішнього контексту проблеми ми спробуємо дослідити поточний стан окупованих українських територій, розглядаючи такі ключові аспекти, як постраждалі території, демографічні показники населення, періоди окупації, переміщення мешканців території та процес повернення.

Цей розділ має на меті надати комплексний огляд адміністративно-територіальної динаміки на цих окупованих територіях, з'ясовуючи вплив окупації на постраждалі регіони та їхніх мешканців. Вивчаючи різні дані та загальні тенденції, ми можемо глибше зрозуміти складнощі та виклики, пов'язані з окупацією українських територій.

Станом на 20 травня 2023 року, Російська Федерація окупувала 109,219 км² (18.091%) території України, з них 43,969 км² (7.283%) було окуповано до 24 Лютого 2022 і 65,249 км² (10.808%) в результаті повномасштабного вторгнення. У період між 24.02.2022 до 20.06.2023 Силам оборони України вдалося деокупувати 43,003 км², що становить 7.123% від загальної території України [14].

Зокрема повністю або частково було деокуповано території Київської, Житомирської, Миколаївської, Херсонської, Харківської, Одеської, Сумської та Чернігівської областей. У всіх вищезазначених областях окрім Миколаївської та Херсонської, російська окупація розпочалася 24-го лютого і тривала від одного до шести місяців. Окупація Миколаївської та Херсонської областей розпочалася 26.02.2022 і 15.03.2014 (15 березня 2014 року окупували село Стрількове у північній частині Арабатської стрілки, що адміністративно належить до Херсонської області)

відповідно. Для наочності наведемо таймлайни окупації перелічених областей:

- Київська область; початок окупації 24.02.2022, кінець окупації 02.04.2022, період окупації 1 місяць, 10 днів [15].

- Житомирська область; початок окупації 24.02.2022, кінець окупації 04.04.2022, період окупації 1 місяць, 10 днів [16].

- Чернігівська область; початок окупації 24.02.2022, кінець окупації 06.04.2022, період окупації 1 місяць, 14 днів [17].

- Сумська область; початок окупації 24.02.2022, кінець окупації 11.04.2022, період окупації 1 місяць, 19 днів [18].

- Одеська область; початок окупації 24.02.2022, кінець окупації 04.07.2022, період окупації 4 місяці, 11 днів [19].

Не до кінця звільненими наразі залишаються Харківська, Миколаївська та Херсонські області. Незважаючи на те, що Силам оборони вдалося деокупувати майже всі території Харківської [20], Миколаївської [21] та правобережну частину Херсонської області [22].

Окрім статусу тимчасово окупованих територій, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій визначає також і території, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, знаходимо їх у переліку, опублікованому Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Станом на 15 травня 2023 року, до цього переліку увійшло 203 громади восьми областей України [23]. Це територіальні громади:

- Донецької області (14 громад Покровського району, 13 громад Бахмутського району, вісім громад Волноваського району та 12 громад Краматорського району);

- Харківської області (33 громади Куп'янського району);

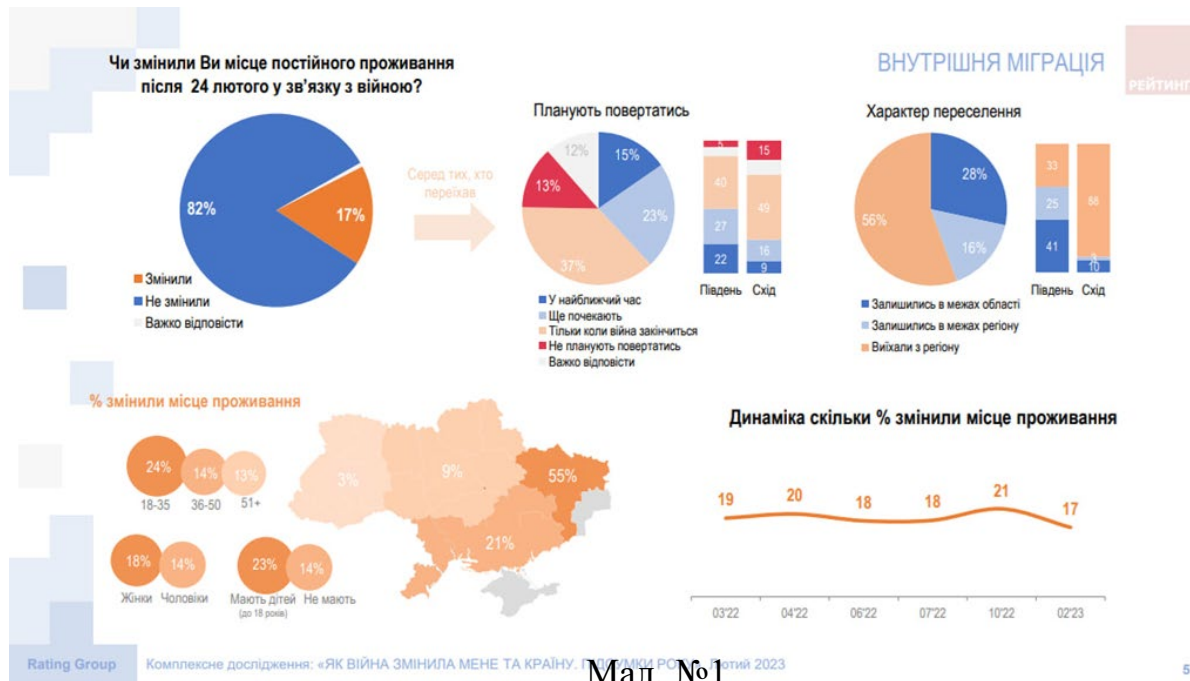
- Дніпропетровської області (7 громад Нікопольського району, одна громада Криворізького району, 4 громади Синельниківського району);
- Луганської області (12 громад Сватівського району та 2 громади Северодонецького району);
- Запорізької області (6 громад Василівського району, 70 громад Пологівського району);
- Херсонської області (11 громад Бериславського району, 6 громад Херсонського району, 2 громади Каховського району);
- Миколаївської області (2 громади Миколаївського району);
- Сумської області (8 громад Шосткинського району та одна громада Конотопського району).

Наступним важливим аспектом для нас, у розумінні статусу кво на тимчасово окупованих територіях є демографія.

За заявою віцепрем'єр - міністерки з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій Ірина Верещук, станом на 12 вересня 2022 року, на тимчасово окупованих територіях ще залишаються близько 1 млн 200 тис. людей [24].

Окрім того, за інформацією Міністерства з питань тимчасово окупованих територій, станом на початок лютого 2022 року в Україні налічувалося майже 1,5 млн переселенців, тоді як в січні 2023-го було зареєстровано вже понад 4,8 млн осіб як ВПО [25]. Доповнюючи цю інформацію, Ірина Верещук також зазначила, що фактична кількість внутрішньо переміщених осіб - 7 млн, без урахування 5 млн осіб, які виїхали за кордон [26]. Іншою категорією осіб є незаконно депортовані до Росії, за даними ООН, до Російської Федерації було депортовано 2,5 млн українців.

Також пропонуємо дослідити статистику наведену у комплексному дослідженні, проведеному Соціологічною групою «Рейтинг» на малюнку №1 [27].

Мал. №1

57

2.2. Виклики реінтеграції

Для розробки актуальних та дієвих стратегій подальших дій з реінтеграції територій, ми повинні чітко розуміти виклики які можуть постати перед мешканцями та органами влади на деокупованих територіях. Саме тому розглянемо основні можливі проблеми, які можуть виникнути після звільнення тимчасово окупованих територій України. Ми вирішили розподілити їх на п'ять основних блоків:

- Нормативно правові та правозахисні виклики
- Соціальні виклики
- Економічні виклики
- Інфраструктурні виклики
- Освітньо-культурні виклики
- Виклики по роботі з ВПО

Через вироблення ефективних та своєчасних рішень викликів в цих галузях, процес реінтеграції може бути спрямований на відновлення прав, відбудову суспільства, відродження економіки, відновлення інфраструктури та збереження культурної ідентичності. Велика кількість західних і українських науковців визначають ці аспекти вирішальними для успішної постконфліктної реінтеграції та реконструкції.

Так наприклад, вчені Вольфганг Бенедек і Флоріан Траунер підкреслюють, що у період окупації часто зустрічаються значні порушення прав людини, розмивання правової бази та встановлення нових регуляторних систем. Забезпечення відновлення прав людини, верховенства права та дотримання міжнародних норм і стандартів має важливе значення для реінтеграції [28, 29].

Наголос на важливості подолання суспільних розбіжностей, зміцненні соціальної згуртованості і відновленні довіри між громадами можемо знайти у роботі Синтії Міллер-Ідрісс, "The Extreme Gone Mainstream: Commercialization and Far Right Youth Culture in Germany". Вона стверджує, що окупація може призвести до розколу, недовіри і соціальної фрагментації серед постраждалого населення.

Окуповані території часто переживають економічний занепад, руйнування промисловості та пошкодження інфраструктури. Економічне відновлення і розвиток є життєво важливими для процесу реінтеграції. Грасіана дель Кастільйо у своїй статті "The Economics of Peace: Five Rules for Effective Reconstruction" заглиблюється в складні економічні проблеми, з якими стикаються в постконфліктних умовах. Вона розглядає складне завдання відбудови зруйнованої війною економіки та перешкоди, які виникають після завершення конфлікту і виділяє п'ять основних правил для успішної реінтеграції. При аналізі процесу відбудови, вона підкреслює необхідність комплексних стратегій, спрямованих на усунення структурних недоліків, сприяння економічному зростанню та просування сталого розвитку.

З поміж іншого, окупація призводить до пошкодження або руйнування інфраструктури, включаючи комунальні послуги, транспортні мережі та державні

служби. Відбудова і реабілітація інфраструктури мають важливе значення для добробуту постраждалого населення, відновлення нормального повсякденного життя, та роботи всіх приватних і державних установ, які забезпечують надання всього спектру послуг місцевим. Цей блок проблем тісно переплітається з освітньо-культурним блоком, адже освітні та культурні заклади можуть постраждати під час окупації, що призводить до руйнування освітніх систем і втрати культурної спадщини. Відновлення і збереження освітніх та культурних установ є життєво важливими для соціальної згуртованості і збереження національної ідентичності.

Про нагальність проблем і викликів пов'язаних з ВПО можемо судити зі згаданих вже раніше слів Ірини Верещук: «Станом на початок лютого 2022 року в Україні налічувалося майже 1,5 млн переселенців, тоді як в січні 2023-го було зареєстровано вже понад 4,8 млн осіб як ВПО» [25].

Окрім цього, висновки про нагальність проблем і попит на конкретні рішення у суспільстві можна зробити з аналізу комплексного соціологічного дослідження, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг». Згідно з результатами дослідження опублікованими Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, «на запитання «Які з програм є найбільш необхідними для постраждалих від війни громад?» 60% опитаних назвали - відновлення підприємств і робочих місць, 55% – відбудову пошкоджень і лише 41% – фінансову підтримку населення.

Ще 37% зазначили про важливість медичної та гуманітарної допомоги, а 23% – про програми підтримки розвитку дітей.

Крім того, 21% респондентів вважає, що найбільш необхідною є програма із психосоціальної підтримки таких громад.» [27].

Наразі, в Україні існують наступні офіційно затвердженні стратегії дій, пов'язаних з реінтеграцією тимчасово окупованих територій:

- Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року [30].

- Стратегія деокупації та реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополя [31].

У розділі ключових напрямків реінтеграційних та стабілізаційних дій стратегії деокупації та реінтеграції Автономної Республіки Крим і міста Севастополя знаходимо наступні пункти:

- Захист прав і свобод людини;
- Правовий захист громадян України і юридичних осіб України, права і законні інтереси яких порушені внаслідок збройної агресії Російської Федерації та тимчасової окупації території України;
- Економічна політика;
- Соціальна і гуманітарна політика;
- Інформаційна політика;
- Зміцнення національної стійкості;
- Міжнародне співробітництво;
- Оборонна та безпекова політика.

Ці напрямки виокремлені як основні у офіційній державній стратегії з реінтеграції територій, що підтверджує правильність нашого вибору можливих джерел потенційних викликів.

Зважаючи на масштаб наявних та потенційних у майбутньому викликів і проблем, пов'язаних з внутрішньо переміщеними особами, держава приділяє цим питанням окрему увагу, сформувавши окрему стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення осіб.

Згідно зі змістом стратегії, уряд повинен сфокусуватися на вирішенні п'ятих стратегічних цілях:

- Посилення спроможності держави у реагуванні на виклики внутрішнього переміщення.

- Забезпечення безпечної евакуації громадян із небезпечних районів і задоволення їхніх гуманітарних потреб.
- Сприяння адаптації ВПО на новому місці проживання.
- Сприяння інтеграції ВПО у приймаючих громадах.
- Підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції.

Далі, спираючись на аналітичні праці профільних міжнародних установ і аналітичних центрів, наведемо перелік конкретних викликів, що можуть мати місце, і скоріш за все матимуть місце, в перелічених раніше аспектах реінтеграції.

Нормативно правовий та правозахисний сектор:

Захист прав людини: Забезпечення захисту прав людини в процесі реінтеграції є критично важливим завданням. Він має включати в себе вирішення таких питань, як свавільні затримання, обмеження свободи вираження поглядів та порушення прав меншин. Згідно зі статтею "Україна: права людини в умовах збройного конфлікту", опублікованою Amnesty International у 2022 році, були задокументовані випадки порушень прав людини на окупованих територіях, що підкреслює необхідність надійного захисту прав людини в процесі реінтеграції [32].

Верховенство права та судова система: Звіт "Оцінка стану верховенства права в Україні", опублікований Консультативною місією Європейського Союзу в Україні у 2021 році, містить поглиблений аналіз таких викликів як зміцнення судової системи, забезпечення її незалежності та боротьби з корупцією.

Правосуддя перехідного періоду: Блок заходів по роботі з минулим. Сприяння притягненню до відповідальності і боротьба з порушеннями прав людини, що були вчинені під час окупації, і які вимагають створення механізмів встановлення істини, справедливості та примирення. Рекомендації по проведенню цих дій знаходимо у публікації "Шлях до миру: через перемогу і перехідне правосуддя" від Експертного Центру з Прав Людини. У праці викладене розуміння

викликів і найкращих практик у боротьбі з порушеннями прав людини в постконфліктних ситуаціях [33].

Соціальний сектор:

Спільним для соціального сектору та сектору по роботі з ВПО є інтеграція ВПО та соціальна згуртованість: Сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючі громади та сприяння соціальній згуртованості пов'язане з проблемами доступу до житла, охорони здоров'я, освіти та працевлаштування. Про це йдеться у звіті "Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень" Офіс Ради Європи в Україні висвітлює соціальні проблеми, з якими стикаються ВПО [34].

Психосоціальна підтримка: Задоволення психологічних і емоційних потреб людей, які постраждали від окупації, включаючи програми зцілення травм і психосоціальної підтримки, має вирішальне значення для їхнього благополуччя та успішної реінтеграції. На цей блок соціальних викликів звертає увагу Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) у своїх звітах, проливаючи світло на виклики та стратегії надання психосоціальної підтримки в постконфліктних ситуаціях [35].

Соціальні послуги та соціальне забезпечення: Відновлення інфраструктури соціальних послуг, забезпечення доступу до базових послуг та подолання соціальної нерівності є ключовими викликами в процесі реінтеграції. На цьому наголошує Українська Гельсінська спілка з прав людини провела дослідження з питань соціальної політики та прав людини, у своїй публікації "Надання соціальних послуг мешканцям громад, що постраждали внаслідок збройного конфлікту та внутрішньо переміщеним особам" [36].

Економічний сектор:

Економічне відновлення та реконструкція: Відновлення та відбудова економіки на постраждалих територіях, залучення інвестицій, створення можливостей для працевлаштування та забезпечення сталого розвитку є значними викликами. Згадки про це знаходимо у публікації Світового банку "Russia's

Invasion of Ukraine and Cost-of-Living Crisis Dim Growth Prospects in Emerging Europe and Central Asia" [37].

Права власності та управління земельними ресурсами: Вирішення питань, пов'язаних із правом власності на землю та майновими правами, включаючи реституцію та компенсацію, має вирішальне значення для економічної стабільності та повернення переміщеного населення. Ці виклики були обґрунтовані Міжнародним фондом "Відродження" у дослідженні земельної реформи та прав власності в Україні.

Реформа фінансового сектору: Вирішення проблем, пов'язаних з банківською системою, боротьба з відмиванням грошей та зміцнення фінансових установ є необхідними для стабільного та прозорого економічного середовища. Рекомендації по реформуванню фінансового сектору в Україні, описували аналітики Національного банку України у своїй публікації "Комплексна програма розвитку фінансового сектору до 2020 року", яка містить аналіз і рекомендації щодо реформування фінансового сектору [38].

Інфраструктурний сектор:

Відновлення критичної інфраструктури: Відновлення пошкодженої або зруйнованої інфраструктури, включаючи дороги, мости, енергетичні об'єкти і системи водопостачання, є значним викликом у процесі реінтеграції. Центр досліджень економічної політики опублікував звіти про розвиток інфраструктури в постконфліктних умовах, а також публікацію "Відбудова України: принципи та політика" [39].

Доступ до основних послуг: Забезпечення доступу до основних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта і комунальні послуги, на постраждалих територіях є складним завданням з точки зору відновлення інфраструктури і забезпечення справедливого надання послуг.

Екологічний сектор: Вирішення проблеми деградації довкілля і просування сталих екологічних практик на постраждалих територіях є важливим аспектом процесу реінтеграції.

Освітньо-культурний сектор:

Відновлення системи освіти: Відбудова та реформування системи освіти, забезпечення доступу до якісної освіти і сприяння розвитку інклюзивного та мультикультурного навчального середовища є ключовими викликами в процесі реінтеграції.

Збереження культурної спадщини: Захист та збереження об'єктів культурної спадщини і сприяння культурному розмаїттю на постраждалих територіях потребують комплексних стратегій і ресурсів. Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС) опублікувала звіти про збереження культурної спадщини в постконфліктних умовах, а їхня публікація "Збереження культурної спадщини на постконфліктних територіях: Виклики та найкращі практики" пропонує рекомендації щодо збереження культурної спадщини під час процесу реінтеграції.

Мовна політика та культурна інтеграція: Сприяння мовному розмаїттю, забезпечення прав носіїв мов меншин та сприяння культурній інтеграції є викликами у створенні інклюзивних суспільств у процесі реінтеграції.

Резюмуючі, можна зазначити, що у другому розділі цього дослідження ми надали адміністративно-територіальні характеристики тимчасово окупованих регіонів України, а також розглянули статус окупованих територій і їхнього населення.

Наразі приблизно 109,219 квадратних кілометрів української території залишаються окупованими, що становить 18,091% від загальної площі країни. Понад мільйон людей продовжують проживати на цих окупованих територіях, стикаючись з численними проблемами та обмеженнями своїх прав і свобод. Це при тому, що Збройні сили України досягли значного успіху і звільнили вже 43 003 квадратних кілометрів території України від окупації.

Тим не менш, війна РФ проти України, призвела до появи значної кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО): за статистикою, близько 5 мільйонів людей були змушені покинути свої домівки в межах країни. Питання ВПО залишається

нагальною проблемою, яка потребує зосередженої уваги та комплексного вирішення.

В цьому розділі ми перелічили і розглянули потенційні виклики реінтеграції в різних секторах її політики.

У правовому та правозахисному аспекті найважливішими викликами стали захист прав людини, правові гарантії для громадян України, а також вирішення питань сталого правосуддя і правосуддя перехідного періоду.

Соціальний аспект підкреслив важливість інтеграції ВПО, психосоціальної підтримки та надання соціальних послуг і допомоги для сприяння соціальній згуртованості.

В економічному аспекті основна увага має приділятися економічному відновленню та реконструкції, вирішенню питань прав власності і управління земельними ресурсами, а також впровадженню реформ у фінансовому секторі.

Інфраструктурний аспект має включати відновлення критично важливої інфраструктури та забезпечення доступу до базових соціальних послуг.

Освітній і культурний аспект реінтеграції має робити наголос на реконструкції закладів і системи освіти, збереження культурної спадщини та сприяння культурній інтеграції.

Нарешті, виклики в секторі ВПО це передусім задоволення специфічних потреб і прав внутрішньо переміщених осіб, сприяння їхній інтеграції в приймаючих громадах, а також підтримка їхнього добробуту і наявність мінімально необхідного набору засобів до існування.

Загалом, процес реінтеграції в Україні стикається і буде стикатися з багатогранними викликами, які потребують комплексних стратегій і скоординованих зусиль роботи Уряду і неурядових структур.

Ефективне врядування, повага до прав людини, соціальна згуртованість, сталий економічний розвиток, відновлення інфраструктури та інституцій є важливими елементами для досягнення успішної реінтеграції та відновлення стабільності й розвитку на постраждалих територіях.

РОЗДІЛ III. ДОСВІД КРАЇН ЩОДО РЕІНТЕГРАЦІЇ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

3.1. Німеччина: реінтеграція Східної Німеччини

З метою встановлення реальних конкретних рішень, які приймалися з метою вирішення тих чи інших викликів реінтеграції, ми пропонуємо розглянути досвід реінтеграції Німеччини після закінчення Другої світової війни.

Для розуміння тогочасного контексту та ситуації на окупованих територіях, пропонуємо ознайомитися з коротким резюме окупації німеччини, її природи, особливих аспектах, та стейкхолдерів, які були задіяні у окупаційні процеси.

Після Другої світової війни Німеччина пережила складний і тривалий період окупації союзними державами-переможницями. Окупація, яка розпочалася у 1945 році і тривала до 1949 року, мала на меті подолання наслідків війни, демонтаж нацистського режиму, запобігання майбутній агресії та встановлення стабільного повоєнного порядку.

Окупацію Німеччини здійснювали, головним чином, чотири великі держави-союзники: США, Велика Британія, Франція та Радянський Союз. За кожною державою була закріплена певна зона окупації в Німеччині: західні союзники контролювали території на заході (зони США, Великої Британії та Франції), тоді як Радянський Союз окупував східну частину країни (радянська зона). Поділ Німеччини на зони окупації був узгоджений на Ялтинській конференції в 1945 році.

Характер окупації в різних зонах був різним. У західних зонах основна увага приділялася економічному відновленню, демократизації та створенню стабільних політичних інститутів. Західні союзники впроваджували політику, спрямовану на відбудову інфраструктури, сприяння торгівлі та відновлення німецького суспільства. Вони також прагнули ліквідувати залишки нацистського режиму, проводячи денацифікацію, усуваючи колишніх нацистів від влади та впливу. Цей процес включав переслідування воєнних злочинців через Нюрнберзький процес.

Радянська окупація на сході набула іншого характеру. Радянський Союз здійснював контроль над Східною Німеччиною для просування власних політичних і стратегічних інтересів. Радянська зона з часом перетворилася на Німецьку Демократичну Республіку (НДР), соціалістичну державу під комуністичним правлінням. Радянська влада проводила політику, яка відповідала її ідеологічним цілям, включаючи колективізацію сільського господарства, націоналізацію промисловості та придушення інакомислення.

Окупація також передбачала створення військових урядів у кожній зоні, а союзницьке командування взяло на себе контроль над ключовими установами та процесами прийняття рішень. Окупаційні сили працювали над відновленням місцевих органів влади, встановленням правопорядку та наданням гуманітарної допомоги спустошеному німецькому населенню.

До окупаційних процесів були залучені численні зацікавлені сторони. Німецьке населення зіткнулося з викликами відбудови свого життя і своєї нації під пильним оком окупаційних сил. Переміщені особи та біженці з різних країн, у тому числі в'язні концтаборів, також шукали допомоги та захисту на окупованих територіях.

Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй та Міжнародний Червоний Хрест, відігравали важливу роль у наданні допомоги, сприянні репатріації та вирішенні гуманітарних проблем під час окупації.

Після зникнення окупаційних зон у Німеччині та возз'єднання Східної та Західної Німеччини в 1990 році, новий об'єднаний німецький уряд зіткнувся з різними викликами в гуманітарному, правовому, економічному та соціологічному вимірах.

Гуманітарні виклики: Процес возз'єднання передбачав інтеграцію двох раніше розділених суспільств. Це передбачало задоволення потреб переміщених осіб, біженців та осіб, які постраждали від поділу. Це також передбачало зміцнення почуття єдності та примирення різних досвідів і поглядів.

Правові виклики: Правові системи Східної та Західної Німеччини ґрунтувалися на різних ідеологіях і засадах. Після возз'єднання було докладено зусиль для гармонізації та узгодження правових структур і практик. Це передбачало узгодження різних правових традицій, вирішення питань прав власності та забезпечення рівного ставлення до всіх громадян перед законом.

Економічні виклики: Економічні відмінності між Східною та Західною Німеччиною були значними. Возз'єднання призвело до необхідності інтегрувати економіки двох регіонів і сприяти економічному розвитку в колишній Східній Німеччині. Це передбачало масові інвестиції в інфраструктуру, приватизацію державних підприємств та впровадження економічних реформ для полегшення перехідного періоду.

Соціологічні виклики: Процес возз'єднання передбачав об'єднання двох суспільств, які протягом кількох десятиліть відчували значні соціальні, культурні та ідеологічні відмінності. Подолання цих розбіжностей і зміцнення соціальної згуртованості вимагало зусиль, спрямованих на сприяння взаєморозумінню, толерантності та інтеграції. Це передбачало подолання соціальної нерівності, надання освітніх можливостей та сприяння культурному обміну між східними та західними німцями.

Житло та інфраструктура: У відповідь на об'єднання Німеччини німецький уряд визнав нагальну потребу в розвитку житла та інфраструктури, особливо в колишній Східній Німеччині, де житловий фонд часто був напівзруйнованим.

Розглянемо конкретні кроки, які робила тогочасно влада Німеччини з метою подолання нових викликів процесу реінтеграції.

Економічна підтримка: Економічна нерівність між Східною та Західною Німеччиною стала значним викликом під час возз'єднання. Уряд Німеччини впроваджував різні програми та ініціативи для пожвавлення економіки та створення можливостей для працевлаштування, особливо в колишній Східній Німеччині. Ця політика включала в себе й створення "Фонду на підтримку регіонів

у процесі розширення" (Förderung der Regionen im Rahmen des Aufbaus Ost). Цей фонд був створений з метою сприяння економічному розвитку східної частини країни та зменшення економічних розбіжностей між західним і східним регіонами. Інвестиції були як в регіональний розвиток так і в ключові галузі для стимулювання економічного зростання та залучення бізнесу в регіон. Було запроваджено спеціальні економічні зони та податкові пільги для заохочення розвитку бізнесу та залучення прямих іноземних інвестицій. Також були створені програми фінансової допомоги для надання підтримки окремим особам, підприємствам і регіонам, які постраждали від процесу возз'єднання, що сприяло економічному відновленню і стабільності.

Програми соціального забезпечення та підтримки: Усвідомлюючи соціальні наслідки возз'єднання, уряд Німеччини створив програми соціального забезпечення для надання допомоги вразливим верствам населення. З поміж іншого, було запроваджено програму "Соціальна місткість", спрямована на поліпшення життєвих умов у містах та районах з низьким соціально-економічним статусом. В рамках цієї програми проводилися реконструкція і реставрація будівель, розвиток громадських просторів, покращення доступу до освіти, культури та соціальних послуг. Були реалізовані проекти з реконструкції існуючих будівель, щоб зробити їх придатними для проживання та модернізувати їхні зручності. Крім того, було збудовано нові житлові одиниці для розміщення зростаючого населення та вирішення проблеми нестачі житла. Уряд також визначив пріоритетом вдосконалення мереж громадського транспорту, покращення сполучення між регіонами та полегшення переміщення людей і товарів.

Програми фінансової допомоги були впроваджені для підтримки окремих осіб і сімей, які стикаються з соціально-економічними проблемами, забезпечення доступу до предметів першої необхідності та полегшення фінансового тягаря. Розширювалися та вдосконалювалися послуги у сфері охорони здоров'я, щоб усі громадяни мали доступ до якісної медичної допомоги. Також були впроваджені

програми соціальної підтримки для надання консультацій, рекомендацій та допомоги окремим особам і сім'ям у подоланні складнощів процесу возз'єднання.

Освіта та професійна підготовка: Процес возз'єднання вимагав значних зусиль для розширення освітніх можливостей, особливо в колишній Східній Німеччині. Школи та університети були модернізовані та оновлені, що забезпечило учням доступ до якісної освіти та ресурсів. Були впроваджені програми навчання навичкам, щоб забезпечити людей необхідною кваліфікацією та досвідом для задоволення потреб мінливого ринку праці. Ініціативи з професійного навчання були запроваджені з метою надання практичних навичок та сприяння інтеграції осіб у робочу силу. Сюди ж можна віднести й програму "Технологічні та інноваційні центри" (Technologie- und Innovationszentren): уряд Німеччини створив цю програму з метою стимулювання інноваційного підприємництва та розвитку нових технологій у східних регіонах. Центри надавали підтримку стартапам, забезпечували доступ до спеціалізованого обладнання, консультували з питань бізнес-розвитку та інтелектуальної власності. Ці освітні заходи та заходи з розвитку навичок були спрямовані на подолання розриву між Східною та Західною Німеччиною та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян.

3.2. Перший досвід реінтеграція України: Харківщина та Херсонщина

Після вивчення досвіду Німеччини з реінтеграції ми отримали загальне уявлення про те, як країна 20 сторіччя знаходила вирішення для проблем реінтеграції, проте, багато з застосованих тоді кроків на тепер втратили свою актуальність для України через відмінності у часі та специфічності ситуації.

Найбільш релевантним для вирішення поточних та майбутніх реінтеграційних проблем України буде саме сучасний український досвід. Після деокупації та звільнення більшої частини Харківської та правобережної частини Херсонської областей, Україна набула хоча й обмеженого, проте надзвичайно актуального досвіду з вирішення викликів реінтеграції.

Почнемо з Харківської області, як вже було зазначено раніше, окупація Харківщини почалася 24-го Лютого 2022 року. Вже у вересні того ж року силами оборони були проведені ряд контр наступальних операцій в результаті яких було звільнено всю Харківщину, окрім східних частин Куп'янського району за річкою Оскіл.

Одразу після деокупації, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України почало проводити комплексну роботу з реінтеграції звільнених територій та стабілізації ситуації на місцевості. Дії міністерства включали в себе чисельні правові, гуманітарні, економічні, інфраструктурні та соціальні рішення. Насамперед було створено Координаційний штаб з питань деокупованих територій, “Основне завдання Координаційного штабу – відновлення територій, які ЗСУ звільняють від ворога, відбудова державної та цивільної інфраструктури, нормалізація їх життєзабезпечення” [40]. Аналогічно був створений Координаційний штаб з питань реалізації прав внутрішньо переміщених осіб, “Коордштаб покликаний посилити взаємодію органів виконавчої влади у питаннях інтеграції внутрішньо переміщених осіб за новим місцем проживання. Йдеться, зокрема, про розвиток потенціалу приймаючих громад для забезпечення ВПО передбаченими законодавством адміністративними, соціальними та культурними послугами.” [41] .

Одразу після звільнення територій, новостворені штаби почали проводити комплексні стабілізаційні заходи. Першим кроком на шляху до стабілізації ситуації та реінтеграції територій були заходи з надання гуманітарної та економічної підтримки населення. Так вже 11 вересня 2023 Укрпошта зобов'язалася забезпечити першу доставку та виплату пенсій мешканцям деокупованих населених пунктів Харківської області. Окрім цього, Координаційний штаб з питань деокупованих територій почав працювати над забезпеченням роботи органів влади в деокупованих населених пунктах, відновлення зруйнованої критичної інфраструктури (електро-, газо-, теплопостачання, зв'язку, ремонту житлового фонду), розмінування територій, доставку соціальних виплат, надання

гуманітарної допомоги тощо [42]. Подальші кроки Координаційного штабу з питань деокупованих територій були спрямовані на відновлення комунікації людей між собою та з владою, шляхом забезпечення роботи зв'язку та інтернету [43].

З декупацією правобережжя Херсонщини восени 2022 року, Координаційний штаб з питань деокупованих територій почав опікуватися й звільненими територіями на півдні України. І вже 13 Жовтня 2022 року можемо побачити території Херсонщини у звіті про роботу координаційного штабу з деокупованих територій: “За час роботи Коордштабу вдалося налагодити та скоординувати процеси: розмінування, відновлення енерго-, газо-, водопостачання; отримання гуманітарної допомоги, ліків, продуктів харчування та засобів гігієни. Організовано доставку питної води та хліба.

Розпочали роботу банківські установи. Зокрема, ПриватБанк відновлює роботу 26 відділень у звільнених містах, а до кінця жовтня планує відкрити двері відділень у більшості звільнених міст.

Відновила діяльність на деокупованих територіях Укрпошта: організувала як доставку пенсій, так і надання одноразової фінансової допомоги людям. За спільної ініціативи Мінреінтеграції та Укрпошти кожен, хто пережив окупацію, отримує від Товариства Червоного Хреста України одноразову допомогу в сумі 1200 грн. На сьогодні мешканці Харківщини отримали вже понад 14 млн грн. Мешканці звільненої Херсонщини – понад 1,4 млн грн, Донеччини – понад 1 млн грн.” [44].

Подальші робота координаційних штабів була і є спрямована на 5 основних напрямів (Енергетика, Газопостачання, Зв'язок, Охорона здоров'я, та Гуманітарна допомога) можемо простежити це з більш пізніх звітах по роботі координаційних штабів за зиму та весну 2023 року [45, 46, 47].

Про ефективність роботи координаційних штабів свідчить останній звіт про роботу Координаційного штабу з питань деокупованих територій від 24.05.2023: “На сьогодні робота штабу охоплює 953 звільнених міста, села та селища 5 областей: Харківської, Херсонської, Миколаївської, Донецької та Луганської.

Наразі в деокупованих населених пунктах проживає орієнтовно понад 370 тисяч людей. Там поступово відновлюються об'єкти критичної інфраструктури:

- газопостачання: у 247 населених пунктах;
- електропостачання: у 747 населених пунктах;
- централізоване водопостачання та водовідведення: у 358 населених пунктах;
- мобільний зв'язок та інтернет: у 610 населених пунктах.

Окрім цього, на звільнених територіях триває процес надання грошової допомоги від міжнародних організацій: вже виплачено понад 425 млн гривень. Також у більшості деокупованих громад відновлюють роботу заклади медицини та надання соціальних послуг, фінансові установи й поштовий зв'язок.” [47].

Окрім роботи державних органів спрямованих на всебічну реінтеграцію деокупованих територій, знаходимо також і свідчення кооперації з міжнародними організаціями та іноземними компаніями. До прикладу підписання Меморандуму про співробітництво Мінреінтеграції та міжнародного фонду з розмінування The HALO Trust [48].

Підсумовуючи дані отримані після аналізу процесів реінтеграції Німеччини після Другої світової, варто зазначити, що незважаючи на відчутні відмінності у німецькому контексті 20 сторіччя та сьогоденної ситуацією в Україні, процеси реінтеграції загалом мають багато спільного. Під час написання матеріалу ми провели багато паралелей між реінтеграційним досвідом Німеччини та України, здебільшого, це включає саме виклики, які кидає державам заподіяна війною шкода. Бачимо що в процесі відбудови як Україна так і Німеччина фокусувалися на вирішенні саме правових, гуманітарних, економічних, соціальних та освітньо-культурних проблем.

Виділяючи найбільш дієві стратегії реінтеграції з досвіду Німеччини, ми б хотіли виділити такі державні програми, як програма "Соціальна місткість", яка була запроваджена німецьким урядом і спрямована на поліпшення життєвих умов у містах та районах з низьким соціально-економічним статусом. В результаті проведення реконструкції і реставрації будівель, розвиток громадських просторів, покращенні доступу до освіти, культури та соціальних послуг уряду вдалося зменшити нерівності, підвищити якість життя і сприяло соціальній інтеграції населення.

Програма "Технологічні та інноваційні центри", яка була створена з метою стимулювання інноваційного підприємництва та розвитку нових технологій у східних регіонах. Ці заходи сприяли створенню нових робочих місць, залученню інвестицій та зміцненню інноваційного потенціалу в східних регіонах.

Створення "Фонду на підтримку регіонів у процесі розширення". Цей фонд був створений з метою сприяння економічному розвитку східної частини країни та зменшення економічних розбіжностей між західним і східним регіонами, шляхом інвестицій в регіональний розвиток, розвиток інфраструктури, підтримка підприємництва, сприяння науковим дослідженням та інноваціям та стимулювання туризму.

Подібний позитивний досвід з впровадження державних програм всебічної реінтеграції та відновлення ми вже можемо бачити і в Україні. Оскільки велика частина територій все ще залишається під контролем окупантів, а звільнені території вийшли з під окупації не так давно, наразі, більшість програм спрямовані на убезпечення мешканців. Проте, Україна вже уклала багато партнерств з міжнародними компаніями та організаціями, які будуть сприяти майбутньому відновленню та реінтеграції територій. З таких програм можемо виділити наступні:

- Програма Seeds for Ukraine. Міжнародні партнери допомагатимуть вирощувати урожай на деокупованих територіях [49];

- Проєкт «Аварійне відновлення мережі електропередач Укренерго», що фінансується ЄБРР, США та Нідерландами і спрямований на відновлення енергомережі України [50];

- Програма «Зміцнення здоров'я та порятунок життя в Україні» (HEAL), ініціатива Світового банку, яка спрямована на відновлення та покращення доступу до основних медичних послуг [50];

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. В роботі нам вдалося визначити, що реінтеграція територій - це багатогранний і складний процес, який виходить за рамки простого фізичного приєднання територій до суверенної держави. Він охоплює політичні, правові, економічні, соціальні, інфраструктурні та культурні виміри. Спираючись на реалістичні, ліберальні та постколоніальні інтерпретації, наше визначення підкреслює необхідність вирішення регуляторних та правозахисних проблем, сприяння інклюзивному врядуванню, забезпечення соціальної справедливості та сприяння сталому розвитку. Саме тому, реінтеграція передбачає створення легітимних структур управління, вирішення конфліктів за територіальний контроль і сприяння інклюзивній участі у відновленні та розвитку постконфліктних суспільств.

2. Також було проаналізовано поточний адміністративно - територіальний та демографічний стан тимчасово окупованих регіонів України, і констатовано, що, наразі, приблизно 109,219 квадратних кілометрів української території залишаються окупованими, що становить 18,091% від загальної площі країни. Понад мільйон людей продовжують проживати на цих окупованих територіях, стикаючись з численними проблемами та обмеженнями своїх прав і свобод. Війна РФ проти України, призвела до появи значної кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО): за статистикою, близько 5 мільйонів людей були змушені покинути свої домівки в межах країни. Питання ВПО залишається нагальною проблемою, яка потребує зосередженої уваги та комплексного вирішення цих питань.

Також зроблено висновок про те, що загалом, процес реінтеграції в Україні стикається і буде стикатися з багатогранними викликами у правовому та правозахисному, соціальному, економічному, інфраструктурному та освітньо-

культурному секторах. Ці виклики в свою чергу потребують та потребуватимуть комплексних стратегій і скоординованих зусиль роботи Уряду і неурядових структур.

3. Зафіксовано також, що Уряд України та профільні комітети ВРУ вже активно ведуть роботу з реінтеграції. До переліку цих заходів входить:

- створення та регулярна робота профільних координаційних штабів (Координаційного штабу з питань деокупованих територій та Координаційний штаб з питань реалізації прав внутрішньо переміщених осіб);
- розробка державних стратегій, пов'язаних з реінтеграцією тимчасово окупованих територій: (Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та Стратегія деокупації та реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополя);
- запровадження великої кількості програм та проєктів з післявоєнного відновлення України у співпраці з міжнародними урядовими структурами та приватними компаніями (Програма Seeds for Ukraine, Проєкт «Аварійне відновлення мережі електропередач Укренерго», Програма «Зміцнення здоров'я та порятунк життя в Україні»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jackson, Robert H. *Quasi-states: Sovereignty, international relations, and the Third World*. Cambridge University Press, 1990.
2. Stedman, Stephen John. "Spoiler Problems in Peace Processes." *International Security*, vol. 22, no. 2, 1997, pp. 5–53. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/2539366>.
3. Richmond, Oliver. *Peace in International Relations*. Taylor & Francis Group, 2003.
4. Ruggie, John Gerard. "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations." *International Organization*, vol. 47, no. 1, 1993, pp. 139–174.
5. Waltz, Kenneth N. *Theory of international politics*. Random House, 1979. pp.
6. Mearsheimer, John J. *Tragedy of Great Power Politics*. Norton & Company, Incorporated, W. W., 2003.
7. Layne, Christopher. *The Peace of Illusions: American grand strategy from 1940 to the present*. Cornell University Press, 2006.
8. Nye, Joseph S. "Soft Power." *Foreign Policy*, no. 80 (1990): 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>.
9. Krasner, Stephen D. *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton University Press, 1999.
10. Keohane, Robert O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy (Princeton Classic Editions)*. Princeton University Press, 2005.
11. Du Bois, W. E. B. *The Souls of Black Folk*. Waking Lion Press, 2006. pp 82-97.
12. Said, Edward. *Orientalism*. New York: Vintage Books, 1979. pp 203-225.
13. Gramsci, Antonio. *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers, 1971. pp 201-218.
14. "DeepStateMAP". DeepStateMap, deepstatemap.live/#7/50.297/34.091.
15. "Facebook". Facebook, www.facebook.com/ganna.maliar/posts/2124154511076913

16. "Житомирська область повністю звільнена від окупантів, але людям не радять повертатися: населені пункти заміновані". Житомир.info | *Новости Житомира* | *Новини Житомира*, www.zhitomir.info/news_206936.html.
17. "Головнокомандувач ЗСУ". Telegram, t.me/CinCAFU/456.
18. "Головнокомандувач ЗСУ". Telegram, t.me/CinCAFU/469.
19. "ЗСУ "встановили" прапор України на острові Зміїному - військова операція успішно завершена (оновлено) | Defense Express". Військовий портал Defense Express - все про військову справу, defence-ua.com/news/zsu_vstanovili_prapor_ukrajini_na_ostrovi_zmijinomu_vijskova_operatsija_uspishno_zavershena-8037.html.
20. "Russian Offensive Campaign Assessment, September 11". ISW Blog, www.iswresearch.org/2022/09/russian-offensive-campaign-assessment_88.html.
21. New Voice of Ukraine. "Ukraine liberates all of Mykolaiv Oblast, Zelenskyu admin considers slashing ministries". Yahoo News, 11 листоп. 2022, news.yahoo.com/ukraine-liberates-mykolaiv-oblast-zelenskyu-132100696.html
22. "Сили оборони України зайшли до Херсона. Він залишався під окупацією з березня". Громадське телебачення - Останні новини дня, всі надзвичайні новини в Україні, hromadske.ua/posts/sili-oboroni-ukrayini-zajshli-u-herson.
23. "Затверджено зміни до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2023/05/22/zatverdzheno-zminy-do-pereliku-terytorij-na-yakuyh-vedutsya-velysya-bojovi-diyi-abo-tymchasovo-okupovanyh-4.
24. "Верещук розповіла, скільки людей ще залишається на тимчасово окупованих територіях". Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН, www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-skilki-lyudey-shche-zalishayetsya-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-11976861.html.

25. "Проект Стратегії щодо внутрішнього переміщення включає нові інструменти підтримки від держави – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2023/02/16/proyekt-strategiyi-shhodo-vnutrishnogo-peremishhennya-vklyuchaye-novi-instrumenty-pidtrymky-vid-derzhavy.
26. "Виступ Віцепрем'єра Ірини Верещук на засіданні Конгресу регіональних та місцевих влад при Президентові України – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2023/03/04/vystup-viczepremyera-iryny-vereshhuk-na-zasidanni-kongresu-regionalnyh-ta-miscevyh-vlad-pry-prezydentovi-ukrayiny.
27. "Більшість українців вважає, що працевлаштування має бути пріоритетом у політиці реінтеграції – дослідження – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". , minre.gov.ua/2023/04/01/bilshist-ukrayincziv-vvazhaye-shho-praczevlashtuvannya-maye-buty-priorytetom-u-polityczy-reintegracziyi-doslidzhennya.
28. Benedek, W. Human rights and the prevention of conflict. In *International Human Rights Law and Practice* (pp. 243-263).
29. Trauner, F. European Union enlargement and the (in) security dimension: Security culture as a driver of integration. In *Europeanization and Security Governance* (pp. 79-101).
30. "Уряд схвалив Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". *Just a moment...*, minre.gov.ua/2023/04/07/uryad-shvalyv-strategiyu-derzhavnoyi-polityky-shhodo-vnutrishnogo-peremishhennya-na-period-do-2025-roku.
31. "Реалізація політики щодо реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополя – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/diyalnist/napryamky-proektiv

[minreintegracziyi/realizacziya-polityky-shhodo-reintegracziyi-atonomnoyi-respubliky-krym-ta-mista-sevastopolya.](#)

32. "Права людини в Україні – доповідь Amnesty International за 2022 рік - Amnesty International Ukraine". Amnesty International Ukraine, [www.amnesty.org.ua/prava-lyudyny-v-ukrayini-dopovid-amnesty-international-za-2022-rik.](http://www.amnesty.org.ua/prava-lyudyny-v-ukrayini-dopovid-amnesty-international-za-2022-rik)
33. "Шлях до миру: через перемогу і перехідне правосуддя". Експертний Центр з Прав Людини, [ecpl.com.ua/news/shliakh-do-myru-cherez-peremohu-i-perekhidne-pravosuddia.](http://ecpl.com.ua/news/shliakh-do-myru-cherez-peremohu-i-perekhidne-pravosuddia)
34. "Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень - Офіс Ради Європи в Україні - www.coe.int". Офіс Ради Європи в Україні, [www.coe.int/uk/web/kyiv/idps2-ukr.](http://www.coe.int/uk/web/kyiv/idps2-ukr)
35. "Програма ПРООН із підвищення стійкості та відновлення | United Nations Development Programme". UNDP, [www.undp.org/uk/ukraine/prohrama-proon-iz-pidvyshchennya-stiykosti-ta-vidnovlennya.](http://www.undp.org/uk/ukraine/prohrama-proon-iz-pidvyshchennya-stiykosti-ta-vidnovlennya)
36. "Надання соціальних послуг мешканцям громад, що постраждали внаслідок збройного конфлікту та внутрішньо переміщеним особам" | Українська Гельсінська спілка з прав людини провела дослідження з питань соціальної політики та прав людини, [https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Press_Analit_Oglyad_A4-UKR.pdf.](https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Press_Analit_Oglyad_A4-UKR.pdf)
37. World Bank Group. "Russia's Invasion of Ukraine and Cost-of-Living Crisis Dim Growth Prospects in Emerging Europe and Central Asia". World Bank,, [www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/04/06/russian-invasion-of-ukraine-and-cost-of-living-crisis-dim-growth-prospects-in-emerging-europe-and-central-asia.](http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/04/06/russian-invasion-of-ukraine-and-cost-of-living-crisis-dim-growth-prospects-in-emerging-europe-and-central-asia)
38. "Реформа фінансового сектору". Національний банк України, [bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/refactoring.](http://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/refactoring)

39. "Відбудова України: принципи та політика". Centre for Economic Policy Research. https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
40. "Віцепрем'єр-міністр Ірина Верещук очолить Координаційний штаб з питань деокупованих територій – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2022/09/07/viczepremyer-ministr-iryna-vereshhuk-ocholyt-koordinacijnyj-shtab-z-pytan-deokupovanyh-terytorij.
41. "Створено Координаційний штаб з питань реалізації прав внутрішньо переміщених осіб – рішення Уряду – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2023/04/18/stvoreno-koordinacijnyj-shtab-z-pytan-realizaciyi-prav-vnutrishno-peremishhenyh-osib-rishennya-uryadu.
42. "На деокупованих територіях Харківщини пенсії будуть виплачені невідкладно – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2022/09/11/na-deokupovanyh-terytoriyah-harkivshhyny-pensiyi-budut-vyplacheni-nevidkladno.
43. "На деокупованих територіях будуть якнайшвидше відновлювати зв'язок та інтернет – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2022/09/13/na-deokupovanyh-terytoriyah-budut-yaknajshvydshe-vidnovlyuvaty-zvyazok-ta-internet.
44. "Звітуємо про роботу координаційного штабу з деокупованих територій: що зроблено – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2022/10/13/zvityujemo-pro-robotu-koordinacijnogo-shtabu-z-deokupovanyh-terytorij-shho-zrobleno.
45. "Триває відновлення звільнених територій Херсонщини – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2023/05/17/tryvaye-vidnovlennya-zvilnennyh-terytorij-hersonshhyny-2.

46. "Триває відновлення звільнених територій Харківщини – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2023/02/25/tryvaye-vidnovlennya-zvilnennyh-terytorij-harkivshhyny.
47. "Звітуємо про роботу Координаційного штабу з питань деокупованих територій – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2023/05/24/zvityujemo-pro-robotu-koordinacijnogo-shtabu-z-pytan-deokupovanyh-terytorij.
48. "Підписано Меморандум про співробітництво Мінреінтеграції та міжнародного фонду з розмінування The HALO Trust – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2022/09/12/pidpysano-memorandum-pro-spivrobitnyczstvo-minreintegraciyi-ta-mizhnarodnogo-fondu-z-rozminuvannya-the-halo-trust.
49. "Вирощувати урожай на деокупованих територіях допомагатимуть міжнародні партнери – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України". minre.gov.ua/2023/04/29/vyroshhuvaty-urozhaj-na-deokupovanyh-terytoriyah-dopomagatymut-mizhnarodni-partnery.
50. "Відновлення України: основні міжнародні проєкти". Асоціація експертів зі сталого розвитку, asde.org.ua/green_recovery.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: **«Реінтеграція деокупованих територій: виклики для України»**

Студент: Слюсаревський Арсеній Миколайович

Рік навчання, факультет: 4, ФСНСТ

Науковий керівник: Кандидат політичних наук, старший викладач, Зарембо

Катерина Валеріївна

Рецензент:

Захищена:

Короткий зміст роботи: У роботі автор досліджує концепцію територіальної реінтеграції, систематизує вже наявні визначення, запропоновані видатними теоретиками основних течій теорії міжнародних відносин та формує власне. Проводиться територіально адміністративний та демографічний аналізи поточного статусу тимчасово окупованих територій, визначаються потенційні джерела можливих викликів реінтеграції. Також автор аналізує досвід реінтеграції деокупованих територій Німеччини після Другої світової війни, через призму актуальних та потенційних викликів цьому процесу в Україні. Окрім цього, у своїй роботі автор описує поточні кроки України з вирішення нагальних процесів реінтеграції деокупованих територій.

Short summary: In this work, the author explores the concept of territorial reintegration, systematizes the existing definitions proposed by prominent theorists of the main trends in international relations theory and forms his own. The author conducts a territorial administrative and demographic analysis of the current state of the temporarily occupied territories, and identifies potential sources of possible reintegration challenges. The author also analyzes the experience of reintegration of the de-occupied territories of Germany after World War II, through the prism of current and potential challenges to this process in Ukraine. In addition, the author describes Ukraine's current steps to address the urgent reintegration of the de-occupied territories.